

16. Крыжановский С.В. Методические основы формирования морского кластера в Украине / С.В. Крыжановский // Экономические инновации. – Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 2007. – Вып. 32. – С. 130-137.
17. Квятковская И.Ю. Формирование профиля информационной инфраструктуры регионального транспортного кластера / И.Ю. Квятковская // Вестник АГТУ. Серия: экономика. – 2007. – № 4(39). – С. 57-59.
18. Кибалов Е.Б. Транспортно-логистический кластер Новосибирской области: модель формирования и оценки эффективности / Е.Б. Кибалов, К.Л. Комаров, К.А. Пахомов // Регион: экономика и социология. – 2007. – № 3. – С. 42-54.

Лыфарь В. В.

Запорожский национальный технический университет

ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЙ ТРАНЗИТНОЙ СИСТЕМЫ РЕГИОНА

Резюме

Определено понятие «конкурентоспособная транзитная система региона», раскрыта связь между конкурентоспособной транзитной системой региона и конкурентоспособностью региона. В работе показано возможное влияние транспортной кластеризации на конкурентоспособность транзитной системы региона, базируясь на создании конкурентных преимуществ, конкурентоспособной транзитной услуги и комплексном использовании потенциала территории.

Ключевые слова: транзитная система региона, конкурентоспособность, транзитная услуга, конкурентное преимущество, транспортная кластеризация.

Lyfar V. V.

Zaporozhe National Technical University

FORMING OF COMPETITIVE REGION TRANSIT SYSTEM

Summary

A concept «competitive region transit system» is certain, connection between the competitive region transit system and competitiveness of region is exposed. In the article possible influence of a transport clusterization on the region transit system competitiveness is shown, being based on creation of competitive advantages, competitive transit service and complex use of territorial potential.

Key words: region transit system, competitiveness, transit service, competitive advantage, transport clusterization.

УДК 338.48

Охріменко А. Г.

Київський національний торговельно-економічний університет

Парубець О. В.

Київський університет туризму, економіки і права

ПОСЛУГИ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СТРУКТУРІ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

Зосереджено увагу на ролі туризму в економіці і суспільному житті країни. Проаналізовано обсяги експорту послуг туристичних підприємств України, які відображають стан розвитку іноземного туризму. Виокремлено основні проблеми, пов'язані з експортом туристичних послуг в Україні, та обґрунтовано заходи щодо їх подолання.

Ключові слова: міжнародний туризм, експорт туристичних послуг.

Постановка проблеми. Наша країна зараз перебуває на досить складному етапі розвитку, оскільки непередбачувані і раптові виклики безпеці, незалежності та соборності країни стали реальністю. Проте представниками влади і багатьма експертами заявляється теза про те, що війна не є виправданням для реформ та диверсифікації економіки, тому аналіз стану розвитку туризму в країні, виявлення окремих тенденцій, а також розробка планів, перспектив, інновацій є досить важливими. Питання розвитку міжнародного туризму є важливими в економічному, соціальному, а також, що досить актуально, – і в політичному аспекті.

Міжнародна туристична діяльність займає вагоме місце як у господарствах окремих країн, так і в цілому у світі. За даними Всесвітньої ту-

ристичної організації (ЮНВТО) [6], питома вага міжнародного туризму в обсязі світового валового продукту за 2013 р. склала 9,0%, кількість міжнародних туристичних прибуттів щорічно зростає, досягнувши рекордного рівня у 2013 р. – 1087,0 млн. (+5,0%) із позитивними подальшими прогнозами, зокрема у період між 2010 і 2030 рр., очікується, що обсяг міжнародних туристичних прибуттів по нових напрямках щорічно збільшуватиметься на 4,4% в рік, що в два рази швидше напрямів, які представляють країни із розвинутою економікою. В цьому плані необхідно здійснювати системне вивчення процесів і явищ щодо розвитку туристичної діяльності в нашій країні, виявлення окремих тенденцій та закономірностей, зокрема тих, що стосуються прибуття іноземних туристів

до нашої країни і пов'язаних з ними експортних та валютних надходжень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку міжнародного туризму займають особливе місце в роботах українських науковців, серед яких варто виділити Г.В. Бережну, В.Г. Герасименка, Л.І. Гонтаржевську, В.К. Євдокименка, М.П. Мальську, Т.І. Ткаченко, В.К. Федорченка та ін. Враховуючи динамічний характер туристичної діяльності, зміни зовнішнього середовища, ряд питань потребує постійних послідовних досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В даний час для міжнародного туристичного ринку характерна жорстка конкурентна боротьба за споживача, ринки збуту і сфери впливу. Туристична сфера є відкритою по відношенню до зовнішніх факторів, і як наслідок – на неї впливають різноманітні чинники та здійснюється активна співпраця на основі координації і інтеграції інтересів. Для того щоб Україна не залишилася за бортом міжнародної туристичної діяльності, необхідно здійснювати системну та послідовну роботу, спрямовану на популяризацію країни, окремих її регіонів, покращення туристичної інфраструктури тощо. В цьому плані досить важливе значення має дослідження обсягів експорту послуг туристичних підприємств України, виокремлення основних тенденцій, закономірностей і проблем, а також обґрунтування заходів щодо їх вирішення.

Метою статті є дослідження та виявлення основних проблем, пов'язаних з експортом туристичних послуг в Україні, та обґрунтування заходів щодо їх подолання.

Виклад основного матеріалу. В такий складний в економічному, соціальному, а особливо політичному плані час економіка нашої країни потребує диверсифікації, яка передбачає розвиток традиційних і розширення нових видів економічної діяльності, що дозволить забезпечити довгостроковий, стійкий, ефективний соціально-економічний розвиток. У цьому аспекті актуальним є сприяння на державному та регіональному рівнях розвитку туризму. Одним із аргументів щодо важливості розвитку туризму може бути те, що, незважаючи на різноманітні міжнародні і локальні потрясіння в світі, кількість міжнародних туристських прибуттів показує практично безперервне зростання – від 25 млн в 1950 р. до 278 млн в 1980 р., 528 млн в 1995 р., і 1087 млн в 2013 р. [6], тобто лише за останні 18 років зростання складає майже 2 рази.

Загалом, у світі і в регіонах Європи щорічно відбувається зростання обсягів міжнародних туристичних прибуттів (за виключенням 2009 р.), що вказує на пріоритетність та перспективність

розвитку туризму в економіці багатьох країн. За період 2005-2013 рр. середньорічні обсяги зростання міжнародних туристичних прибуттів складають в цілому у світі – 3,9%, в європейських країнах – 3,0%, в країнах Центральної і Східної Європи – 3,7%, а в Україні – 4,9% (табл. 1), тобто в цьому відношенні наша країна демонструє досить позитивні тенденції, проте у абсолютних показниках вони є незначними.

Щорічні темпи зміни обсягів міжнародних туристичних прибуттів за період 2005-2013 рр. відображають тенденції економічного розвитку світу в цілому: так, значно скоротилися показники прибуттів у 2009 р., а вже у 2010 р. вони зросли і перевищували відповідні дані 2007-2008 рр. Загалом відносні показники світового туризму співпадають із показниками європейських країн, що відображає значну роль Європи у світовому туризмі. Що стосується субрегіону країн Центральної і Східної Європи (куди входить Україна, країни – колишні республіки СРСР та Болгарія, Чехія, Угорщина, Польща, Румунія, Словаччина), то варто зазначити, що тут обсяги міжнародних туристичних прибуттів зростають вищими темпами, ніж в середньому у світі і Європі, це вказує на зростання інтересу туристів до даного регіону. Так, середньорічні темпи зростання обсягів міжнародних прибуттів у посткризовий період (починаючи із 2010 р.) у світі складають 5,4%, в європейських країнах – 5,3%, а країнах Центральної і Східної Європи – 7,4.

Щодо України, необхідно відзначити досить відчутні зовнішні впливи на розвиток туризму: 1) найбільший темп скорочення обсягів туризму у 2009 р. в порівнянні із зазначеними регіонами – 18,5%, в той час коли в країнах власного субрегіону скорочення складало 10,5%, загалом у європейських країнах – 5,6%, а у світі – 4,2%; 2) незначні темпи зростання у 2010 та 2011 рр., що пов'язано із погіршенням економічного та політичного стану в країні; 3) значне зростання обсягів міжнародних прибуттів – на 7,5% у 2012 р., спричинене проведенням в Україні фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу; 4) збереження зазначеного темпу приросту 7,0% і у 2013 р. як певний результат популярності країни серед іноземців у попередньому році.

Порівнюючи темпи зміни показників міжнародних прибуттів, варто відзначити, що для нашої країни характерні найбільш різкі коливання, що характеризує нестабільність та вразливість українського ринку туристичних послуг (рис. 1).

Економічним наслідком міжнародних туристичних прибуттів для країни є експортні надходження від туристичних послуг. Державний комітет статистики України до експорту туристичних

Таблиця 1

Динаміка обсягів міжнародних туристичних прибуттів у світі та окремих регіонах за період 2005-2013 рр., млн осіб

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Країни світу в цілому	807	850	901	919	880	940	995	1035	1087
темп зміни у % до попереднього року	-	5,3	6,0	2,0	-4,2	6,8	5,9	4,0	5,0
Європейські країни	448,9	456,0	485,4	487,2	459,7	485,3	516,4	534,4	563,4
темп зміни у % до попереднього року	-	1,6	6,4	0,4	-5,6	5,6	6,4	3,5	5,4
Країни Центральної і Східної Європи	90,4	91,0	96,6	100,0	89,5	95,0	103,9	111,7	118,9
темп зміни у % до попереднього року	-	0,7	6,2	3,5	-10,5	6,1	9,4	7,5	6,4
Україна	17,6	18,9	23,1	25,4	20,7	21,2	21,4	23,0	24,6
темп зміни у % до попереднього року	-	7,4	22,2	10,0	-18,5	2,4	0,9	7,5	7,0

Джерело: розраховано авторами за даними UNWTO [6]

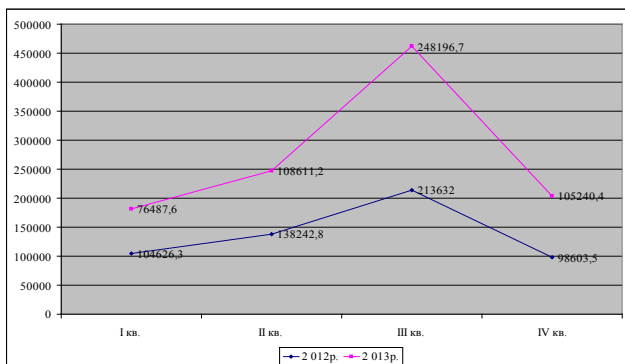

Рис. 1. Темпи зміни обсягів міжнародних туристичних прибуттів у регіонах світу за період 2005-2013 рр., %

Джерело: розраховано авторами за даними UNWTO [6]

послуг включає надходження засобів від нерезидентів України за надані туристичні послуги, а в імпорт – суми витрат резидентів України, які перераховуються за здійснене туристичне обслуговування [2; 3]. Тому позитивним для будь-якої країни є збільшення експорту туристичних послуг.

За даними Державного комітету статистики України [2; 3], експорт туристичних послуг протягом аналізованого періоду (2005-2013 рр.) до 2008 р. включно мав тенденцію до збільшення (від 207031 тис. дол. США у 2005 р. до

492876 тис. дол. США у 2008 р.), тобто протягом 4-х років збільшився майже у 2,4 рази. А у 2009 р. обсяги скоротилися в порівнянні із попереднім роком у 1,6 рази, проте вже у 2010 р. помічаються позитивні тенденції із максимумом за об'єктивних причин у 2012 р., а також знову незначне скорочення у 2013 р. (табл. 2). Тобто можна зазначити, що туристичні послуги є дуже чутливими до зміни макроекономічної ситуації, зокрема світової фінансово-економічної кризи та заходів щодо сприяння зростанню популярності країни у 2012 р.

Питома вага туристичних подорожей у загальній структурі експорту маючи незначні коливання у досліджуваному періоді складає від 3,1% у 2009 р. до 4,2% у 2008 р. і 4,1% у 2012 р. Динаміка показників імпорту туристичних послуг є подібною до експорту, в той же час негативною тенденцією є те, що питома вага в загальній структурі імпорту є майже у два рази більшою за питому вагу у експорті туристичних послуг.

До 2011 р. щорічно обсяги експорту туристичних послуг в Україні переважали над обсягами імпорту від 1,1 до 1,4 рази, а в останні роки намітилася чітка тенденція по збільшенню обсягів імпорту туристичних послуг над експортом.

Ще однією з важливих проблем є те, що незначна чисельність осіб, які перетинали кордони України, користувалася послугами суб'єктів туристичної діяльності: за досліджуваний період

Таблиця 2

Динаміка показників експорту-імпорту туристичних послуг України у 2005-2013 рр.

Роки	Обсяг експорту туристичних послуг, тис. дол. США	Питома вага експорту туристичних послуг в загальному обсязі експорту, %	Обсяг імпорту туристичних послуг, тис. дол. США	Питома вага імпорту туристичних послуг в загальному обсязі імпорту, %	Співвідношення обсягів експорту і імпорту туристичних послуг, раз	Сальдо, тис. дол. США
2005	207031	3,4	153213	5,2	1,4	53818
2006	248341	3,3	230091	6,2	1,1	18251
2007	342227	3,8	326702	6,6	1	15526
2008	492876	4,2	426004	6,6	1,2	66872
2009	299208	3,1	282980	5,5	1,1	16228
2010	380646	3,3	345063	6,3	1,1	35583
2011	455098	3,3	462438	7,4	1	-7340
2012	555105	4,1	572170	8,5	1	-17065
2013	538536	3,6	695533	9,1	0,8	-156997

Джерело: розраховано авторами за даними [2; 3; 4]

Таблиця 3

Питома вага осіб, що перетинали кордони, які користувалися послугами суб'єктів туристичної діяльності України за 2005-2013 рр.

Роки	Кількість осіб, що перетинали кордони України, тис. осіб			Кількість осіб, що користувалися послугами суб'єктів туристичної діяльності України при перетині кордону, тис. осіб			Питома вага осіб, що користувалися послугами суб'єктів туристичної діяльності України, %		
	всього	з них:		всього	з них:		всього	з них:	
		іноземні громадяни	громадяни України		іноземні громадяни	громадяни України		іноземні громадяни	громадяни України
2005	34085	17631	16454	893	326	567	2,6	1,9	3,4
2006	35811	18936	16875	1167	299	868	3,3	1,6	5,1
2007	40457	23122	17335	709	373	336	1,8	1,6	1,9
2008	40948	25449	15499	1673	373	1282	4,1	1,5	8,3
2009	36132	20798	15334	1196	282	914	3,3	1,4	6,0
2010	38383	21203	17180	1631	336	1296	4,3	1,6	7,5
2011	41188	21415	19773	1739	234	1250	4,2	1,1	6,3
2012	44444	23012	21432	2227	270	1957	5,0	1,2	9,1
2013	48432	24671	23761	2752	232	2519	5,7	0,9	10,6

Джерело: розраховано авторами за даними [4; 5]

питома вага іноземців склала від 0,9% до 1,9%, і громадян України від 1,9% до 10,6% (табл. 3), все це вказує на те, що переважна більшість осіб, що перетинають кордони України, прибувають із цілями, не пов'язаними із туризмом, і в основному це громадяни Росії, Білорусі, Молдови. Також вказані тенденції дозволяють припустити думку про наявність істотного рівня тінізації у сфері надання туристичних послуг. Отже, в Україні спостерігається незначна частка організованого туризму при постійно зростаючих обсягах осіб, що перетинали кордони.

У даному контексті необхідно зазначити проблеми пов'язані із статистичними даними, зокрема, якщо зіставити обсяги експорту туристичних послуг та кількість іноземних громадян, що користувалися послугами суб'єктів туристичної діяльності України при перетині кордону, то, наприклад, у 2013 р. кожен іноземний громадянин споживав туристичних послуг (експорт) на суму 2321,0 дол. США, подібні дані характерні і для попередніх років. Враховуючи сутність господарських операцій в сфері туризму, можна зробити висновок, що такі цифри не відповідають дійсності і є занадто завищеними. Отже, для того щоб обґрунтувати та пояснити певні тенденції, виробити плани розвитку сфери туризму, неможливо користуватися усіма наданими офіційними статистичними даними. Це питання потребує розробки спеціальної методики, на основі якої можна було б ідентифікувати показники, які б стосувалися суто туристичної сфери і не враховували б подвійності туристичних даних.

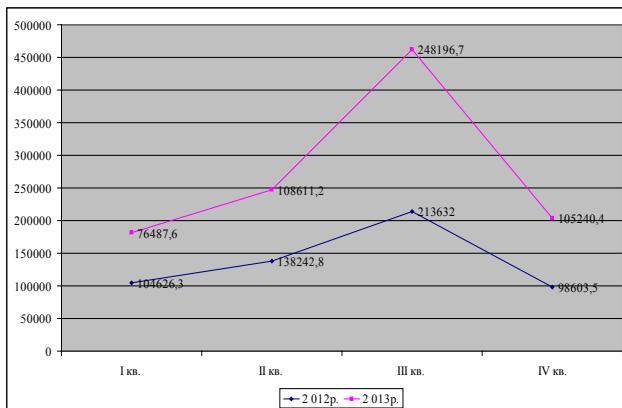

Рис. 2. Обсяги експорту туристичних послуг в Україні по кварталах 2012-2013 рр.

Джерело: розраховано авторами за даними [2; 3]

Однією із важливих особливостей експорту туристичних послуг є яскраво виражена сезонна динаміка (рис. 2). Так, на третій квартал року припадає не просто максимальний обсяг експортних надходжень, а близько половини річного обсягу.

Отже, необхідно здійснювати заходи, спрямовані на посилення надання туристичних послуг не лише у літні місяці, але й у зимовий період і міжсезоння, що сприятиме вирівнюванню навантаження на об'єкти інфраструктури, покращенню зайнятості та поліпшенню загального рівня обслуговування туристів.

Аналізуючи обсяги експорту туристичних послуг в Україні за регіонами світу за два останні роки, необхідно відмітити, що значних змін у цей період не відбулося (табл. 4). Найбільший обсяг послуг, пов'язаних з подорожами, експортується з України до країн СНД (50,5% у 2012 р. і 55,8% у 2013 р.), причому відбувається зростання як абсолютних значень, так і питомої ваги. До країн Європи експортувалося всього 20,5% у 2012 р. і 16,6% у 2013 р. туристичних послуг. Причому у 2013 р. туристичні послуги займали всього 1,8% від усього обсягу експорту послуг до Європи (у 2012 р. цей показник становив 2,8%), отже, відбувається скорочення обсягів надання туристичних послуг з країнами даного регіону, що є досить негативною тенденцією. Далі ідуть країни Азії, для яких характерним є практична незмінність даних і у абсолютному і у відносному значеннях – 17%; з країнами Америки теж спостерігається скорочення обсягів експорту туристичних послуг – 6-4%; у той же час з країнами Африки спостерігається незначне збільшення надання послуг – 5-7%, причому у загальному обсязі експорту послуг до даного регіону туристичні складають 16,5-21,7%; питома вага експорту туристичних послуг із країнами Австралії і Океанії є незначною – до 1%.

Висновки і пропозиції. Отже, відводячи підсумки, можна виділити такі основні проблеми щодо експорту туристичних послуг в Україні: 1) незначні обсяги міжнародних туристичних прибуттів до України; 2) низька питома вага надходжень від туризму в загальній структурі експорту країни; 3) залежність міжнародних туристичних прибуттів до України від зовнішніх чинників; 4) переважання імпорту туристичних послуг в Україні над експортом; 5) значні сезонні коливання експорту туристичних послуг; 6) невідповідність окремих статистичних даних; 7) незначна питома вага міжнародних туристів, яких обслуговували суб'єкти туристичної діяльності.

Таблиця 4

Розподіл експорту туристичних послуг України за регіонами світу у 2012-2013 рр.

Показники	2012			2013		
	тис. дол. США	у % до загального обсягу експорту послуг	у % до загального обсягу експорту туристичних послуг	тис. дол. США	у % до загального обсягу експорту послуг	у % до загального обсягу експорту туристичних послуг
Послуги, пов'язані з подорожами у т. ч.:	555104,6	4,1	100,0	538535,2	3,6	100,0
країни СНД	280469,0	4,7	50,5	300518,8	5,0	55,8
Європа	113556,0	2,8	20,5	89272,8	1,8	16,6
Азія	96571,1	7,3	17,4	92825,9	6,2	17,2
Африка	30138,1	16,5	5,4	35641,6	21,7	6,6
Америка	33212,3	2,2	6,0	19287,6	1,1	3,6
Австралія і Океанія	1158,1	0,5	0,2	988,5	1,2	0,2

Джерело: розраховано авторами за даними [2; 3]

Вирішення зазначених проблем в основному зводиться до здійснення маркетингових заходів на державному та регіональному рівнях щодо популяризації туризму в Україні.

Виділені проблеми потребують вирішення, зважаючи на значний позитивний вплив туризму на економіку і суспільне життя країни, зокрема наявність ефекту мультиплікатора, за яким експортні надходження від іноземного туризму є набагато

більшими за прямі витрати та проявляються в інших галузях, і тим самим підтверджуючи розуміння іноземного туризму як «невидимого експорту». Тому зазначені питання потребують подальших ґрунтовних досліджень, зокрема розробки реального механізму стимулювання іноземного туризму, покращення туристичного іміджу країни, детальної оцінки визначення його ефективності, впровадження інноваційних заходів тощо.

Список літератури:

1. Бережна Г.В. Особливості експорту та імпорту послуг України // Держава та регіони. – Серія: Економіка та підприємництво. – 2013. – № 1(70).
2. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2013 році : статистичний збірник / Відповідальний за випуск А.О. Фризоренко. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 156 с.
3. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2012 році : статистичний збірник / Відповідальний за випуск А.О. Фризоренко. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 139 с.
4. Охріменко А.Г. Фінансове забезпечення функціонування туристичної галузі України : монографія / Охріменко А.Г. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 210 с.
5. Туристичні потоки 2000-2013 рр. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. UNWTO World Tourism Organization Tourism Highlights 2014 Edition (Звіт Всесвітньої Туристичної Організації – 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unwto.org.

Охрименко А. Г.

Київський національний торгово-економічний університет

Парубець А. В.

Київський університет туризму, економіки і права

УСЛУГИ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В СТРУКТУРЕ ЭКСПОРТА УКРАИНЫ

Резюме

Сосредоточено внимание на роли туризма в экономике и общественной жизни страны. Проанализированы объемы экспорта услуг туристических предприятий Украины, отражающие состояние развития иностранного туризма. Выделены основные проблемы, связанные с экспортом туристических услуг в Украине, и обоснованы мероприятия по их преодолению.

Ключевые слова: международный туризм, экспорт туристических услуг.

Okhrimenko A. G.

Kyiv National Trade and Economic University

Parubets O. V.

Kyiv University of Tourism, Economics and Law

SERVICES THE TOURIST ENTERPRISES WITHIN EXPORT OF UKRAINE

Summary

The emphasis is on the role of tourism in the economy and public life. Analysis of exports of services of tourism enterprises Ukraine, reflecting the state of development of foreign tourism. Are pointed out major problems associated with the export of travel services in Ukraine and reasonable measures to overcome them.

Key words: international tourism and the export of tourist services.